

Добры дзень, сябры! Я, Таццяна Старасценка, вітаю кожнага, хто далучыўся да нашай перадачы “Беларусь ад А да Я”. Сёння мы пагаворым пра паходжанне назвы сталіцы нашай рэспублікі. Дапаможа ў гэтым кніга Кастуся Цвіркi “Край легенд”.

Гучыць музыка. Мiнск... Успамiнаю словы Iвана Мележа: “Ёсць у кожнага свой мiлы сэрцу куток, якi з бегам гадоў не толькi не цьмее ў памяцi, а становiцца як бы яснейшы, даражэйшы. Багата можа быць у чалавека за жыццё iншых куткоў, i больш слаўных, i больш выдатных, але гэты куток не забываецца, не адступае ўдалеч. Сярод iншых дарагiх успамiнаў ён – самы дарагi, самы шчымлiвы!” Куток гэты для многiх беларусаў – Мiнск.

Гучыць музыка. Чытае артыст. Я хачу гаварыць пра цябе, Мiнск. Пра цябе, горад маiх светлых мар i шчаслiвых гiмнoв.

Многа песень прысвяцiлi табе беларускiя паэты, многа iх складаецца сёння, i з кожным днём нашы песнi гучаць усё больш радасна i прыгожа, як з кожным днём прыгажэш ты, горад-герой, горад-патрыёт. Мне хораша думаць, што цябе лiчылi сваiм, родным нашы славуцiя песняры Янка Купала i Якуб Колас, што яны жылi i працавалi тут i што мiнчане свята ўшанавуюць памяць сваiх вялiкiх грамадзян. Парк над Свiслаччу, дзе калiсьцi стаяў домiк Купалы, а цяпер знаходзiцца музей паэта, мы называем ласкава Купалаўскiм...

Ты расцеш, як той казачны вeлат, не па гадах, а па гадзiнах.

Нашы госцi нiколі не iспракалi цябе ў няветласцi – ты заўсёды шырока расчыняў свае дзверы для ўсiх, каго вялi добрая воля i сяброўскiя пачуццi.

Гучыць песня пра Мiнск.

iснуе многа версiй пра паходжанне назвы нашага славутага горада. Адно з тлумачэнняў звязана з версiяй iншага месцазнаходжання першапачатковага Менска. Шмат хто з вучоных выказвае меркаванне, што Менск знаходзiцца за дванаццаць кiламетраў ад старога цэнтра Менска на захад – на маленькай рачулцы Менка, прытоку Пцiчы, каля вёскi з назвай Гарадзiшча. Там i да сёння захавалiся рэшткi нейкага горада – земляныя ўмацаванні, акружаныя глыбокiм ровам. Ад гэтай рачулкi Менкi, як сцвярджаюць вучоныя, i ўзяў назву стары Менск. У гiсторыi не раз здаралася, што вялiкiя гарады называлiся iменем маленькай рачулкi, каля якой яны вырасталi. Акурат ад маленькай, а не ад вялiкай, бо на вялiкай будуюцца нямала розных паселiшчаў, i ўсе яны не могуць называцца аднолькава. Маленькiя рачулкi, часцей за ўсё пры iх ўпадзеннi ў большыя рэкi, далi назвы шмат якiм гарадам Беларусi: Вiцьба – Вiцебску, Пiна – Пiнску, Случ – Слуцку, Друць – Друцку i iншыя.

Гарадзiшчам на Менцы даўно зацiкавлiся археолагi. Яны знайшлi мноства цiкавых рэчаў: наканечнiкi стрэлаў, пярсцёнкi, бронзавыя званкi,

пацеркі, жорны, сярпы, долаты, матыкі, ключы, падковы, страмёны, керамічныя вырабы і шмат-шмат чаго яшчэ. Гэта якраз яго, першапачатковы Менск на Менцы, захапілі ў 1067 годзе паўднёварускія князі. Пасля іх адыходу уцалелыя жыхары зноў вярнуліся ў свой родны кут, зноў пачалі яго абжываць. Ды не прайшло і двух дзесяткаў гадоў, як на Менск навалілася новая, яшчэ больш страшная бяда. Ваяўнічы Уладзімір Манамах вырашыў дарэшты знішчыць гэты важны фарпост Полацкай зямлі на поўдні. Сабраўшы вялікія сілы, ён зусім нечакана, паразбойніцку напаў на Менск. Трэба думаць, што мяняне (так называлі мінчан летапісы), якім удалося тады ўратавацца ад Манамаховых ваяроў, не захацелі ўжо сяліцца ізноў на папалішчы свайго горада, а “селі” ў іншым месцы – на ўзгорыстым беразе Свіслачы. Вядома ж, назву свайго горада яны ўзялі з сабой.

Гучыць музыка. Навукоўцамі выказвалася і яшчэ адно тлумачэнне назвы Менск. Быццам утварылася яна ад слова *мена*. Меркавалася, што некалі быў тут абменны пункт тавараў. Але гэта нічым не абгрунтаванае меркаванне.

Дык хто ж насамрэч даў імя сталіцы Беларусі? Сапраўдную гісторыю назвы нашай сталіцы будучы яшчэ высвятляць вучоныя. Нам жа пакуль застаюцца толькі паданні. Як вось такое прамынара Менеска.

Чытае артыст. Гэты дзень назаўсёды застаўся ў памяці Менеска. Пачынаўся ён, як звычайна. Над раскіданымі па зялёным узгорку хацінамі ціхага сялянскага паселішча ўзыходзіла з-за лесу сонца. Абуджаныя чырвонымі промнямі, выходзілі ў двары людзі, запрагалі ў свае простыя калёсы белых ды гнядых коней, спакойна, не спяшаючыся выязджалі па пясчанай дарозе ў недалёкае поле, удоўж і ўпоперак застаўленае жаўтаватымі бабкамі жыта. Мужчыны ў доўгіх белых кашулях, падпязаных чырвонымі паскамі, і ў такіх жа белых нагавіцах бралі з бабак азораныя сонцам снапы і адзін за адным клалі на вазы, уціскалі зыгладжанымі да бляску яловымі рублямі і везлі ў свае двары, у загадзя прыбраныя, гатовыя для новага ўраджаю шырокія гумны з гладкімі, чыста падмеценымі глінабітнымі такамі. У дварах звонка гарлапанілі агніста-рыжыя пеўні, мірна гагалі чырванадзюбыя гусі. З вуліцы да зялёнага аксамітнага выгану павольна цягнулася чарада пярэстых кароў, беглі хапаткія авечкі, што з прагнасцю прыпадалі да сакаўной расянай муравы і белых, як снег, лапінак.

І вось якраз у самы разгар працы да сялян-хлебарабаў данесліся з-за лесу трывожныя гукі жалезнага набату. Бяда! У адзін момант усё навокал закруцілася, забегала, замітусілася. Нібы нястрымная лавіна, уляцела варожая конніца ў паселішча. Мужна кінуліся насустрач ёй хлебарабы-воі, узняўшы ўверх свае вастрадзюбыя сякеры ды

асаджаныя старчма косы. Але што магла зрабіць кучка сялян з гэтай цёмнай хмарай чужацкага войска?

Усё гэта на свае вочы бачыў дзевяцігадовы сын тутэйшага млынара – белавалосы Менеск. Да яго таксама падскочыў чырванашчокі чужак, пасля іншыя нападнікі. Яны моцна звязалі Менеска. Не згледзеў хлопец, як апынуўся ўжо на кані: яго прывязалі да сядла. Менеск не помніць, як доўга тросся ён на конскім хрыбце. Але на адным прывале, калі каня з прывязаным да яго Менескам пусцілі пахадзіць па траве, хлопец агледзеўся і пачаў абмацваць рукамі і плячамі вяроўкі. Быў ён моцны, жылісты, прырода надзяліла яго незвычайнай сілай: усіх сваіх аднагодкаў ды і сталых мужчын ён заўсёды вельмі лёгка клаў на лапаткі. Ад таго і празвалі яго асілкам. Цяпер ён напружыў усе свае сілы, і вяроўка не вытрымала, лопнула. Менеск асцярожна выблытаўся з яе, ускочыў на сядла і што ёсць духу пагнаў каня к лесу.

Гучыць музыка. Вы слухаеце перадачу “Беларусь ад А да Я”, прысвечаную паходжанню назвы сталіцы нашай рэспублікі – Мінск. Згодна з паданнем, хлопец доўга адзін блукаў па лесе. Начаваў пад густымі елкамі, падсцілаючы пад сябе калючыя лалкі і сухую траву. Па зорах і сонцы ён вярнуўся праз нейкі час у родныя мясціны. Ад ягонай вёскі засталіся адны галавешкі. Ад агню ўцалелі толькі бацькаў млын, што быў воддаль ад вёскі, на самым беразе ракі. Сюды і прыбіўся хлопец, тут знайшоў прытулак, зрабіў сабе ложка з саломы ды сена. Знайшоў у мяшках і рэшткі жыта.

Менеск добра ўжо ўмеў малоць збожжа: навучыўся ад бацькі. Да Менеска пачалі прыходзіць людзі з навакольных вёсак, куды не дапялі чужынцы, прасілі ў яго змалоць жыта. З вялікай ахвотай узяўся хлопец за гэтую працу.

Працуючы дзень пры дні ў млыне, Менеск хутка рос, шырыўся ў плячах, страйнеў, набіраўся зямной сілы. Праз некалькі гадоў не пазнаць было хлопца: вялікі, плячысты, з моцнай шыяй, з магутнымі ўчэпістымі рукамі, якія маглі з каранем вырваць дуб. Сапраўдны асілак!

Заняты штодзённай працай, Менеск заўсёды бачыў перад сабою страшную карціну таго варожага набегу. Хто можа сказаць, што такое болей не паўторыцца? Як тады бараніцца ад жорсткіх рабаўнікоў? Днямі і начама думаў Менеск. І надумаўся пабудаваць новы, зусім іншы млын, такі, на якім можна было б і збожжа малоць, і, калі трэба, бараніцца ад ворага.

Гучыць музыка. Чытае артыст. На зялёным беразе ціхаплыннай Свіслачы загулі ў дужых руках хлопца-асілка цяжкія молаты, пасыпаліся вогненныя іскры ад вялізных камянёў, сабраных на палях. Не год і не два працаваў так Менеск. І мала-памалу вырас там дзівосны каменны млын. Быў ён на сямі колах. Той, хто праязджаў

міма млына, доўга не мог надзівіцца на гэты цуд. Да славутага млына пачалі з'язджацца, каб змалоць збожжа, людзі з самых далніх паселішчаў. А малоў Менеск проста казачна! Якое б ні сыпаў у млын зерне – ці бурштынавае жыта, ці цвёрды, як жалеззе, боб – усё размолвалася на мяккую, як пух, і белую, як снег, муку. Пра яго казалі, што ён чараўнік, што нават каменне на муку меле.

Ад зары да зары працаваў незвычайны млын. А ўночы, калі прымоўклую зямлю ахінаў украдлівы змрок, а ў глыбокім небе высыпалі буйныя зоры, адчэпліваў Менеск свой млын, садзіўся ў змайстраваную ім кабінку-будку, тузаў туды-сюды доўгімі рычамі, і млын раптоўна зрываўся з месца і ляцеў на сваіх сямі колах па далінах і ўзгорках соннай зямлі.

Аб'язджаючы на дзівосным млыне навакольным паселішчы, Менеск шукаў самых смелых і самых дужых маладых людзей і клікаў іх да сябе, у сваю баявую дружыну, якую надумаў сабраць для абароны роднай зямлі ад ворагаў. Вясковыя хлопцы ахвотна ішлі ў яго дружыну. Яна расла і расла. Калі дружына была цалкам сабраная, Менеск прапанаваў сваім сябрам паставіць вакол млына, на беразе Свіслачы, цёплыя і ўтульныя буданы і ўсталяваць пастаянную варту.

Неўзабаве, калі было пабудавана паселішча з буданоў, ціхім захмараным днём ізноў нечакана гразваніў набат – знак баявой трывогі. Але гэтым разам Менескава дружына не спала ў шапку. Праз самы кароткі час уся яна была ў зброі.

Калі на дарозе закурэў пыл ад варожай конніцы, Менеск сеў у будку-кабінку свайго млына парасаджваў на ім усіх сваіх вояў, загадаў адчапіць яго з прыкола і скіраваў прама на чужакоў.

Незнаёмыя коннікі, што з гікам ды свістам ляцелі на новае Менескава паселішча, пачалі міжволі нацягваць лейцы, анямеўшы ад здзіўлення і страху. Прама на іх са страшэнным грукатам кацілася незвычайнае каменнае страшыдла. Не паспелі варожыя коннікі апомніцца і павярнуць назад, як тое дзіва на колах урэзалася ў самую іх гушчу, падмінаючы пад свае каменныя колы ўсіх, хто трапляўся на дарозе.

Чутка пра пераможную дружыну асілка Менеска і яго дзівосны млын на сямі колах разнеслася па ўсім краі. З блізкіх і далёкіх паселішчаў ехалі да Менеска сялянскія хлопцы, прасілі ўзяць іх у яго баявую дружыну. Усё больш і больш становілася вакол Менескавага млына буданоў, якія паступова пачалі замяняцца звонкімі сасновымі хатамі.

Гучыць музыка. Ішлі гады... На месцы тых буданоў і першых хат з часам вырас вялікі звонкагалосы горад. І хоць дзівосны Менескаў млын хутка згубіўся сярод высокіх палацаў і цэркваў, але памяць пра яго гаспадара – працавітага млынара, вялікага вынаходніка і пераможнага

ваяра-асілка Менеска захавалася ў народзе. Яго імем быў названы і гэты прыгожы горад на беразе Свіслачы, які ён заснаваў у незапамятныя часы – Менеск, Менск, Мінск.

Чытае артыст. Сінеліся вачэй ільны,
Звінелі слоў крыніцы.
Запас Мянескаў – валуны –
Пайшлі на камяніцы.
Гарэла ціхая зара,
І задыхаўся горан.
Няма Мянеска-млынара –
Назваўся Менскам горад!..

Гучыць музыка. Дарэчы, беларускі падарожнік і пісьменнік Павел Шпілеўскі адзначаў: “Гэтае паданне падобна да беларускай казкі. Але хто ведае, ці не мае яно адносін да якой-небудзь дагістарычнай падзеі, не зафіксаванай у летапісах? Ці не змененае гэта сказанне пра якога-небудзь крывіцкага князя Менеска, які збіраў моцных людзей для павелічэння свайго войска і засялення імі свайго гарадка на берагах Свіслачы? Чаму б не дапусціць існавання гэтага Менеска?”

Сапраўды, давайце дапусцім. Бо любое паданне, на мой погляд, заўсёды мае пэўную аснову.

Гучыць музыка. Прагучала перадача “Беларусь ад А да Я”, прысвечаная паходжанню назвы сталіцы Беларусі. Перадача была падрыхтавана па матэрыялах кнігі Кастуся Цвіркi “Край легенд”. А яшчэ прагучалі ўрыўкі з твораў Ніла Гілевіча і Рыгора Барадуліна. Я, Таццяна Старасценка, развітваюся з вамі да новых сустрэч у эфіры.